

פרס יצחק בן-צבי לשנת תשל"ט

ועדת-השופטים פרופ' דוד איילון, יושב-ראש
פרופ' דניאל קארפי
פרופ' ישראל קולת
פרופ' אברהם רובינשטיין
פרופ' אוריאל רפפורט

דברי פתיחה

מרדכי איש-שלום

תולדות חייו של יצחק בן-צבי הם תולדות דורו, הדור שבנה את התשתית והניח את היסודות להקמת המדינה: בייסוד השומר, בארגון ה'הגנה', בעלייה, בחלוציות ובהתיישבות, בתרבות ובחינוך, בהנהגת תנועת-העבודה, במיזוג גלויות ובארגונו של היישוב. וכשעמד במשך שנים רבות בראש הוועד הלאומי, היה מעמודי-התווך במאבק מתמיד עם שלטונות המנדט על זכויותיו של היישוב העברי. חייו ומעשיו מקפלים בחובם את תולדות קוממיות ישראל בארצו וחופפים להן. יצחק בן-צבי היה גם מראשוני החוקרים בתולדות ארץ-ישראל, שעבודותיו משמשות עד היום אבן-פינה למחקרים ואבן-שואבת לחוקרים. נראה אפוא כי אין דבר הולם יותר לציין בו את זכרו מאשר מתן ביטוי להערכה ולהוקרה לחוקרים בתולדות ארץ-ישראל ויישובה בהענקת הפרסים לזכרו על-ידי יד יצחק בן-צבי, הממשיכה את מפעלו. מן הראוי לצטט את דברי הנשיא השני של מדינת ישראל ביום השבעתו:

מפעלנו הוא מפעל שלום מיסודו, העשוי להרבות שלום בעולם כולו. השלום דרוש לישראל כאוויר לנשימה ואנו נושאים שלום לקרוב ולרחוק, לא נישא את דבר השלום לשווא, על השלום יש להגן. ביצור הביטחון תנאי הוא לשלום באיזורנו.

ובאשר לירושלים אמר:

זכינו לקבוע בעיר הזאת מחדש את מרכז חיינו הממלכתיים. הרבה נעשה להגברת בטחונה על-ידי שרשרת יישובים, אבל עוד הרבה יש לעשות כדי לקיים את הצו הקדמון: סובו ציון והקיפוא.

דברים אלה אקטואלים היום כפי שהיו אקטואלים ביום שנשאם לפני הכנסת.

בן-צבי לשנת תשל"ט בהיותו תרומה חשובה ומשמעותית לחקר ארץ-ישראל ויישובה היהודי במאות השנים שלאחר חורבן בית שני והמרידות הגדולות ברומא.

החיבור הוא קורפוס של הכתובות הארמיות והעבריות הקשורות לבתי-הכנסת, רובן המכריע מארץ-ישראל ומיעוטן מן הפזורה, שההדירן תוך בדיקה מחודשת של נוסחן ונסיון לאשש כל כמה שאפשר קריאתה של כל כתובת וכתובת. כן ניתנו לקורא ולחוקר גם יחד כלים נאותים לאימות ולעימות המידע הרב שבספר: ביבליוגרפיות מקיפות, צילומים וציורים ומבואות וכיאורים קצרים וממצים.

ראויה לציון הגישה המחקרית הבאה לידי ביטוי בהצגת החומר בספר זה. היא ממזגת, בדרך שמקובלת לא אחת במחקר האפיגרפי הקלאסי, קפדנות ודייקנות רבה בהצגת החומר כפי שהוא בעין מכאן וזהירות וריסון בהסקת מסקנות שמעבר למידע העובדתי מכאן.

על תרומה זו להכרת היישוב היהודי בארץ-ישראל במאות הרביעית עד השביעית לספירת הנוצרים, דרך המוסד הקהילתי הדתי החשוב ביותר שלו, בית-הכנסת, ובאמצעות החלק האלוקוונטי ביותר ששרד מבתי-הכנסת הקדומים — כתובותיהם, החליטו חברי ועדת השופטים פה-אחד להעניק ליוסף נוה את פרס יצחק בן-צבי לשנת תשל"ט.

ד"ר מנחם פרידמן

על ספרו 'חברה ודת' —

האורטודוקסיה הלא-ציונית בארץ-ישראל, תרע"ח-תרצ"ו

חבר השופטים לפרס יצחק בן-צבי לשנת תשל"ט ממליץ פה-אחד להעניק פרס למנחם פרידמן על ספרו 'חברה ודת' — האורטודוקסיה הלא-ציונית בארץ-ישראל, תרע"ח-תרצ"ו, שיצא לאור בשנת תשל"ח.

במאבק על אופיו היהודי-המסורתי של היישוב היהודי בארץ-ישראל ועל מקומם של מוסדות-הדת בתוכו החל בשנות השמונים למאה הי"ט עם בוא העלייה הראשונה לחופי הארץ ונמשך בצורות שונות ובמידות שונות של חריפות עד עצם היום הזה. הוא נערך באינטנסיביות מיוחדת במחצית הראשונה למשטר המנדטורי בארץ-ישראל.

באותה תקופה עלו ובאו לארץ, לראשונה מאז ראשית ההתעוררות הלאומית היהודית, מאות-אלפי יהודים והונחו יסדותיה של מדינת-ישראל העתידה לקום. באותם ימים חל תהליך התגבשותו של היישוב היהודי בארץ-ישראל כחברה מודרנית שהכרעותיה אינן נזקקות ללגיטימציה דתית ושההנהגה הפוליטית שלה נבחרת ופועלת בשיטות דימוקרטיות-פארלאמנטאריות, כמקובל בעולם המערבי. עם זאת נשאר החברה הישראלית החדשה מושרשת במסורת היהודית, הושג

מדוס-ויוונדי בצורת סטאטוס-קוו בענייני דת ובתוך כך נוצר איזון עדין בשאלות השנויות במחלוקת בין החלקים הדתיים והחלקים הלא-דתיים באוכלוסייה.

אלא שהתגבשותם של תהליכים אלה עברה לקול פולמוסים חריפים ומאבקים קשים, שהסעירו את היישוב היהודי ואיימו עליו במלחמת-תרבות. תוך כדי כך נתבצעה התבדלותם של חוגים חרדים קנאים ביישוב הישן ונתארגנה העדה החרדית בעלת סממנים ברורים של כת פורשת.

התפתחויות אלה נחקרו ביסודיות על-ידי מנחם פרידמן, שטרח ללא-ליאות באיסוף החומר המפוזר בארכיונים ציבוריים ופרטיים, בעיתונות היומית ובכתבי-עת, בכרזים ובחרמות שנקראו בבתי-כנסת, במודעות וכיוצא באלה. החומר מוין וסונן על-ידו בעין בוחנת ובקפידה יתירה, לאחר-מכן נותח והוסבר והמסקנות הובאו בפני הקורא בהרצאת-דברים בהירה ומאלפת, המהווה את תוכנו של הספר 'חברה ודת'.

עיקר חשיבותו של הספר בתיאורים מן הציבור החרדי ומערכות-המלחמה שערך מבית ומחוץ. שפן בצד העימות החרדי בין הציבור הדתי ובין הציבור הלא-דתי על יחסה של החברה הישראלית לדת ולמוסדות דתיים, התנהלו עימותים בין מגמות שונות ופלגים שונים בקרב האורתודוקסיה הישראלית גופה. בין המשתוקקים לתחייה לאומית והמתנגדים לה, בין בני ירושלים המסתגרים בין החומות ובתוך השכונות החדשות ובין העולים זה מקרוב באו מארצות פולין, אשכנז וכולי, המוכנים לפתוח אשנב למתרחש, להאזין למתחדש והנוטים לשיתוף פעולה לפחות עם מתנגדים לדיעה מתוך תחושה של השתייכות לכלל-ישראל.